

Elulookirjutuse teoreetilistest lähtekohtadest koos vaatega tänapäevastele eesti muusikabiograafiatele

Anu Kõlar

Elulookirjutus on populaarne: raamatupoodide müügiedetabelites hõivavad biograafiad kõrgeid kohti ning lugejate raugematu huvi ja ootused innustavad üha elulugusid koostama nii kogenud kirjutajaid kui ka neid, kes biograafi või autobiograafina esimest korda kätt proovivad. Seetõttu on pilt praegu kirju kõigis selle žanri aspektides. Biograafia subjektiks on siinses kultuuriruumis saanud niihästi tuntud kui ka n.-ö. tavalised inimesed, autorite hulgas on kirjandus-, kunsti- ja muusikaloolasi, universaal-ajakirjanikke ja asjaarmastajaid, ning elulootekstid pakuvad stiililt, taotlustelt ja rõhuasetustelt mitmekesist, ebaühtlast ja värvikat paletti.

Ehkki biograafiaid ilmub ohtralt ja igale maitsele, antakse neis vaid õige harva teada, millistele allikatele, teoreetilistele lähtekohtadele ja käsitlusviisile kirjutaja tugineb ning missugused on tema valikukriteeriumid ja eesmärgid (teise) inimese elu kujutamisel. Tõsi, elukirjutuse teooriate üle arutamine, kirjutuse põhiprobleemide sõnastamine, allikaviited jms. ei peagi kuuluma iga biograafia juurde, see on eelkõige akadeemiliste, tõsiteaduslike käsitluste kohustuslik osa. Ometi, arvestades, et biograafia nagu muugi ajalookirjutus ei saa kunagi jutustada asjadest „nii, nagu nad tegelikult olid“, vaid peegeldab autori subjektiivset tõe, oleks lugejal siiski oluline kirjutaja kavatsustest, meetodist ja kasutatud allikatest mingigi ülevaade saada. Sellisteks üsna erandlikeks, oma tegevust ja eesmärke vähemal või rohkemal määral reflekteerinud autoriteks mõne viimase aasta vältel on olnud näiteks Mari Tarand oma venna Juhan Viidingu lapsepõlvkirjelduses (Tarand 2008: 9-10), Kaarel Irdi portreeterinud Jaak Viller (Viller 2009: 11-16), Marie Underi monograafia koostaja Sirje Kiin (Kiin 2009: 22-33) ning Eve Annuk, kes lahkab biograafiakirjutuse probleeme põhjalikult Ilmi Kolla eluloo taustal (Annuk 2006a: 14-39 ja 2006b: 161-164; 171-179). Ent üldiselt kehtib elukirjutuse teoreetiliste arutelude ja biograafide tegevuse osas pigem iseloomustus, mille andis sellele Marek Tamm 2005. aastal: „Kui biograafiaid kriitilise pilguga lugeda, siis üllatab, kuivõrd väheavad nende autorid oma teoreetilisi positsioone ja

retoorilisi tõekspidamisi. Biograafia tundub enamikule žanrina, mis ei vaja õigustust ega seletust [...] Vaikimisi muudetakse kellegi kirev elu sidusaks looks, taandatakse tema eluloogika jutustuseloogikale, kus eelnev seletab järgnevat. Kas selline „biograafiline meetod“ on nõnda süütu, kui esmapilgul paistab? Kas narratiiv ongi ainus võimalus meie elule tähendus anda?“ (Tamm 2005).

Siiski on olukord humanitaarteadustes viimastel aastatel muutumas ning üha enam on tekkinud poleemikat inimese elu käsitlemise ehk elukirjutuse meetodite ja eesmärkide üle. Samad suundumused iseloomustavad üldjoontes ka muusikabiograafia olukorda, kus žanri kriitiline analüüs sai üksikute lääne autorite töedes alguse 1990. aastate piiril (nt. Lenneberg 1988; Solomon 1988; Danuser 1990) ja on endiselt huviorbiidis. Eestikeelses muusikakirjanduses on aga tähelepanu biograafiakirjutuse ajaloole, teooriale ja meetoditele siiani olnud tagasihoidlik ning seetõttu püüangi siin lähema vaatluse alla võtta mõned selle valdkonna teemad. Annan esmalt biograafia ja muusikabiograafia määratluse ja toon välja olulisemad aspektid žanri kujunemisloos, seejärel kirjeldan küsimusi, mida praegusaja aruteludes esitatakse subjekti, autori ja teksti kohta, ning püüan üldprobleemaatika taustal tuua üksikuid näiteid ka eesti muusikabiograafiakirjutusest.

Biograafia ja muusikabiograafia määratlusest ja ajaloost

Biograafia (kr. k. *Bios* ‚elu‘ + *graph* ‚kirjutan‘) on üks elust kirjutamise alaliikidest,¹ mille all mõistetakse üksikindiviidi elu käsitlevat narratiivset teksti. Ehkki biograafia on jutustus uuritava subjekti elust, ei ole see kunagi teise isiku elu peegel, vaid tekstiline konstruktsioon. Elulookirjutuse põhiomadused määrab autor, kes, lähtudes oma eesmärkidest ja oskustest minevikuaja ja uuritava subjekti tõlgendamisel, valib jutustusse faktid ja kirjeldatavad protsessid ning loob nende alusel sidusa teksti. Kuna inimese elukäiku ja tegevust kujundavad ja mõjutavad paljud tegurid, tingimused, sündmused ja impulsid, kujuneb biograafia

¹ Inglisekeelse üldtermin *life writing* (Jolly 2001) hõlmab nii biograafiat, autobiograafiat kui ka muid elust kirjutamise vorme, näiteks päevikuid ja kirju. Mõiste *life writing* eestikeelseks vasteks on kirjandusteaduses pakutud „elust kirjutamist“ või „elukirjutust“ (Annuk 2006a: 20).

interdistsiplinaarseks käsitlusviisiks ja kirjutuseks, mis paigutub ühiskonna-, ajaloo- ja kultuur uurimise, antropoloogia ja psühholoogia kokku puutealale.

Kirjandusliku žanrina ühendab biograafiat ilukirjandusega taotlus muuta inimene (biograafia subjekt) jutustuse kaudu n.-ö. elavaks, kirjeldades tema siseilma ja suhestumist ümbritseva maailmaga. Erinevalt ilukirjandusest on (akadeemiline) biograafia aga dokumentaalne, põhinedes realselt eksisteerinud inimese elul ning sisaldades tõeatavat lähtematerjali.² Neid eriomaseid tunnuseid on mõned uurijad pidanud biograafia ja lugeja vahelise usaldussuhte tekkimise allikaks (Annuk 2006a: 22) või koguni üheks biograafia järjest kasvava populaarsuse põhjuseks (Lenneberg 1988: 3). Traditsioonilise biograafia ülesehituses on sarnasust ka realistliku romaaniga, kuna mõlemad iseloomustab „kõiketeadev narratiivsus, korduvad teemad ja sümbolid ning sündmuste lineaarne kronoloogiline esitamine, mis varustab lugejad täielikkuse ja suletuse illusiooniga” (Pekacz 2004: 42).³

Ajalookirjutuse vormina saab biograafiat käsitada selle tõttu, et selle subjekt on ajalooline: isegi siis, kui elu, mida uuritakse, kestab ja ulatub olevikku, jääb biograafi uurimisaines ikkagi möödunusse. Nii nagu ajalookirjutuse jaoks liigendavad

minevikku vastava valdkonna pöördepunktid (poliitikas, kultuuriajaloo jm.), piiristavad biograafia käsitlusaega enamasti selle olulisima subjekti - uuritava indiviidi eludaatumid ja tegevusaeg. Aja kulg ja möödumus võivad suuresti määrata ka biograafia teksti struktuuri (Jolly 2001).

Muusikabiograafia on biograafia alaliik, mille keskmes on isikud, kelle elu oli või on seotud muusikaga. Traditsiooniliselt kuuluvad muusikabiograafia subjektide hulka eelkõige heliloojad ja muusika esitajad, aga ka pillimeistrid, libretistid, kirjastajad, asjaarmastajatest muusikud, metseenid, muusikateadlased jt. Maynard Solomoni määratluse järgi keskendub muusikabiograafia inimese elu „sündmuste, mõjude ja suhete dokumenteerimisele ja tõlgendamisele, kuid selle legitiimne uurimisala ulatub kuni bioloogilise ja esivanemate pärandini, sotsiaalsete ja ajalooliste seosteni, muusikalise traditsiooni ja intellektuaalse keskkonnani” (Solomon 2001: 598).⁴ Niisiis on muusikabiograafia subjektide ring avar, uurimisvaldkonnana hõlmab see eri distsipliine ning pakub biograafiale laia ja võimalusterohket tööpõldu.

Muusikabiograafia žanr ja sellesse suhtumine on viimaste aastasadade jooksul teinud läbi suuri muutusi. Tuginedes žanri kujunemislugu

² Antiikkultuuri ja klassikalise filoloogia asjatundja, filosoofiadoktor Janika Päll on sisukalt arutlenud tõeväärtuse üle biograafiakirjutuse ajaloos, näidates, kui komplitseeritud see küsimus on erinevatel aja- ja mõtlemisperioodidel: „Tõekriteeriumi alusel võib antiigi biograafia puhul formaalselt välja tuua kaks teed: historiograafia traditsiooni kuuluva või seda jätkava biograafia, mille puhul eesmärgina sõnastatakse tõe objektiivset esitamist ja retoorika, kus eesmärk oleks veenvus. Paraku on see problemaatiline, sest tõhus retoorika ei tunnista reeglina tõe hülgamist ning ajalookirjutuse tõeataotlus on tihti vaid retooriline veenmisvõte. Nii on ‚objektiivse tõeataotluse’ puhul nii ühelt kui teiselt poolt tegu retoorikaga. Faktipõhisuse ja tõendatuse taotlusega on aga tegemist mõlemal puhul, sest õeldu kinnitamine faktidega kuulub antiigi retoorikateoorias ja praktikas usaldusväärse allikate hulka. Probleemiks aga on ka biograafiaditsiooni liigitamine tänapäeva seisukohast lähtudes. Plutarchose „Paralleelsed elulood” ja Suetoniuse „Keisrite elulood” kuuluvad meil peamiselt ilukirjanduse riulitesse (kuigi neid käsitletakse ka ajalooallikatena), samas pole formaalset põhjust Porphyriose „Plotinose” elu sellena mitte käsitleda (kuigi ta üldiselt ilukirjanduse kaanonisse ei kuulu). Neid valitsevad samad žanrinõuded (eelkõige koherentse, tõenditel põhineva elujutustuse esitamine kindlakskujunenud korra järgi). Tundub, et probleemi varasema biograafiaditsiooni (ja ka ajalookirjutuse) sellisel liigitamisel põhjustab see, et neis esineb lisaks faktipõhiste osadele ka fiktiivset elementi. [...] Akadeemiline biograafia tänapäevases mõistes kujutab endast narratiivi ja faktitõepärase esituse põimingu, kusjuures erinevus varasemast ongi see, et akadeemilise biograafia narratiiv tohib põhineda vaid faktidel ega tohi sisaldada muid elemente. (antiigitraditsiooni moraliseerivas elukirjutuses ei pidanud ju narratiiv alati toetuma ainult faktidele ja retoorikaditsioonis võis ainult faktidel põhinev narratiiv esineda koos muude elementidega, nt ülistavad elemendid matuse- ja ametisseastumist tähistavates kõnedes” (Janika Pälli kiri käesoleva töö autorile 2010. aasta märtsikuust).

³ „Musical biography typically develops in a way similar to a realistic novel: [...] omniscient narration, repeating themes and symbols; and a linear, chronological presentation of events provide readers with the illusion of totality and closure” (Pekacz 2004: 42). Viimase aja diskussioonides biograafia teoreetiliste ja metodoloogiliste küsimuste üle on elulookirjutuse koherentsus, linearsus ja biograafi kõiketeadevus kahtluse alla seatud; sellest lähemalt allpool.

⁴ „Music biography centres on the documentation and interpretation of events, influences and relationships in a life, but its legitimate field of inquiry extends to the biological and ancestral inheritance, the social and historical nexus, the musical tradition and the intellectual milieu” (Solomon 2001: 598).

käsitlenud autoritele (Lenneberg 1988, Solomon 2001, Pekacz 2004), toon sellest järgnevalt välja mõned olulisemad perioodid ja murdepunktid. Akadeemilise elulookirjutuse alguse võib dateerida 18. sajandi keskpaika, mil entsüklopeediate ja muusikaperioodika tarvis fikseeriti andmeid heliloojate perekonna, õpetajate ja tööpõstide kohta. Alates 18.-19. sajandi vahetusest muutus pilt märksa kirjumaks: kõrvuti biograafiatega, kus eluloofaktid olid kombineeritud mälestuste ja anekdootidega, anti välja peamiselt ajaloolistest dokumentidest, näiteks kirjadest koosnevaid tekste ja ilmusid nii arhiiviuuringutel põhinevad kui ka fantaasiaküllased belletristlikud biograafilised käsitlused. 19. sajandi teine pool tähistas žanri tõusuaega, mis väljendus suurte heliloojate monumentaalsete elulugude seeriates (nt. Friedrich Chrysanderi „Georg Friedrich Händel“; Philipp Spitta „Johann Sebastian Bach“ jpt.), samuti asjaolus, et paljud biograafiad said lugejate hulgas vägagi populaarseks. Laia huvi pälvinud elulugude autorid olid sageli asjaarmastajatest muusikasõbrad, sh. naised, kes osavate kirjutajana ning ajavaimust kantuna kujutasid heliloojat romantilise kangelasena, jumalikk inspiratsiooni vahendava geeniusena.

Biograafia positsiooni muusikateaduse paradigmas määrasid pikaks ajaks Guido Adleri seiskohad 1885. aastast. Tema programmiline artikkel „Muusikateaduse valdkond, meetodid ja eesmärk“ („Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft“, Adler 1885: 5-20), mis uurib ja süstematiseerib muusikateadust akadeemilise distsipliinina, seab keskmesse kunstiteose ja selle uurimise. Nii on seaduspärane, et biograafia asetab Adler muusikateaduse valdkondade hierarhias madalale – muusikaajaloo abiteaduste hulka kõrvuti muusikaühenduste, õppeasutuste ja esituste statistikaga jm. (Adler 1885: 16). Seega ei ole muusikabiograafia Adleri järgi üldse käsitatav iseseisva uurimisvaldkonnana.⁵ Niisugust suhtumist elulookirjutusse tõlgendab Jolanta Pekacz Guido Adleri

„sooviga hoida uut distsipliini [muusikateadust] heas kuulsuses („teaduslikkuse“ abil), vabana vohava kirjandusliku biograafia heitlikest mõjudest; samas kaitstes muusikale omistatud autonoomsust püüete eest seletada seda helilooja emotsionaalse seisundi kaudu või lähtuvalt muusikateadlaste hinnangutest“ (Pekacz 2004: 49-50).⁶

Adleri esitatud hierarhiline süsteem, mille üheks osaks oli antibiograafiline hoiak, mõjutas muusikalookirjutust aastakümneid. Ühe, kompromissi otsiva võimalusena sellega sobituda ilmus muusikaloolaste heliloojakäsitlustesse selline „elu ja looming“ mudel, kus elukäik ja teoste analüüs esitati küll ühtede kaante vahel, kuid hoiti samas teineteisest lahus.⁷ Teiseks võimaluseks püüelda positivistliku „teadusliku biograafia“ ideaali poole sai nn. dokumendibiograafia – kronoloogiliselt järjestatud dokumentide kogu heliloojate elust (näiteks Otto Erich Deutsch'i koostatud dokumendikogud Schuberti, Händeli ja Mozarti kohta, ilmunud vastavalt 1913-1914, 1955 ja 1961). Põhimõtteliselt lähedased, dokumentidele ja eluloolistele faktidele tuginevad on ka need biograafilised andmed, mis ilmusid ja ilmuvad teatmeteostes, leksikonides, kataloogides, intervjuudes jm. Et aga biograafia oluline tunnus on teksti narratiivsus ja autoripoolne interpretatsioon, ei saa viimati nimetatud võimalusi ja lähenemist elulookirjutusena arvestada. Kokkuvõttekult konstateerib Maynard Solomon, et 20. sajandi esimese kolme veerandi vältel muutus biograafia muusikateadlaste silmis perifeerseks. Muusikateadus loovutas elulookirjutuse „mitteakadeemilistele biograafidele ja muusikaajakirjanikele“ (Solomon 2001: 599, 600). Viimast tõdemust on väljendanud ja täiendanud ka Carl Dahlhaus: „20. sajandil hääbus biograafia koos väljenduslikkuse esteetikaga järk-järgult; teadus hülgas selle ala, andes maad massimeediale. Biograafia pärand langes sotsiaalajaloole ja retseptiooniloole, mille meetod tuleneb eeldusest, et mõistmaks muusikat ajalooliselt, peame seda vaatlema sotsiaalse funktsiooni raames, s.t. kui

⁵ Guido Adler, kes kirjutas monograafia oma lähedast sõbrast Gustav Mahlerist (*Gustav Mahler*. Leipzig, Wien: Universal, 1916), jäi oma printsiipidele kindlaks, käsitledes põhjalikult tema teoseid ja puudutades vaid väga põgusalt Mahleri elukäiku ja isiksust (Lenneberg 1988: 7).

⁶ „Adler's low opinion of the uses of biography for musicology [...] can be interpreted as his desire to keep the new discipline reputable (by being „scientific“) and clear of the unsettling impact of an expanding literary biography, as well as to protect the assumed autonomy of music from attempts to explain it through its author's emotional states, or from any other biographical or contextual contamination“ (Pekacz 2004: 49-50).

⁷ Hans Lenneberg nimetab Hermann Aberti kirjutatud Mozarti biograafiat (*Wolfgang Amadeus Mozart: eine Biographie*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1920) õnnestunud erandiks elukäigu ja loominguga ühendamisel, mis loob Mozartist elava portree oma ajastu kontekstis ning kus on suudetud isiksuse käsitlus loomulikult moel ühendada teoste analüüsiga. Lenneberg leiab, et see on siiski seotud Aberti ilukirjandusliku talendi ja võimekusega ning Aberti „Mozart“ on „biograafia[žanri]s sama mis „Üheksas“ sümfooniade hulgas“ (Lenneberg 1988: 7).

protsessi, mis ei hõlma üksnes teoseid kui tekste, vaid ka nende esitust ja retseptiooni" (Dahlhaus 1977: 46; ingl. k. Dahlhaus 1983: 26-27).⁸

Carl Dahlhaus, kelle tekstid on alates 1970. aastate lõpust olnud muusikaloo metodoloogias teednäitavad ja mõjukad, suhtus biograafiakirjutusse seega kriitiliselt. Tema jaoks on biograafiline meetod kas üks positivismi variantidest (mis viib n.-ö. dokumendibiograafiani) või nõuab elulookirjutus, nagu juba viidatud, sotsiaal-ajaloolist lähenemist. Neil kahel käsitlusviisil „on ainult üks ühisomadus, nimelt negatiivne omadus: mõlemad eitavad täielikult süüvimist muusikateosesse endasse" (Dahlhaus 1977: 47).⁹ Dahlhausi skeptilisele hoiakule toetusid nii mõnedki muusikaloolased (Pekacz järgi näiteks Taruskin ja Daverio: Pekacz 2004: 41); oli ka neid, kes jätkasid elulugude käsitlemist 19. sajandi mudelite järgi.

20. sajandi kaks viimast kümnendit tähistavad biograafiakirjutuse elavnemist. See oli seotud impulssidega, mida andis nn. uus muusikateadus (*new musicology*) ja postmodernistlik pluralism, esitades küsimusi naiste ja seni marginaalseks peetud gruppide loovuse ning saavutuste, inimeste seksuaalsuse jms. kohta. Teisalt oli tegemist laiemä mõtteviisimuutusega, mis tõi ajaloolaste huviorbiiti uuesti inimese.

Biograafiakirjutus tänapäeval

Tõepoolest, mitme humanitaarteaduse haru historiograafias märgitakse ühe viimase aja olulise tendentsina inimese naasmist uurimisobjektina. Nii kirjutas ajaloolane Simone Lässig 2004. aastal: „Viimase kümnendi vältel on ajalugu siiski nihkunud struktuuridele ja numbritele keskendumisest kultuuriajaloo poole, mis on tundlik individuaalse, unikaalse ja mittetüüpilise suhtes, ja

seega peab „inimesed" tooma tagasi ajalukku" (Lässig 2004: 147).¹⁰ Marek Tamm iseloomustab sama suundumust poeetiliselt: „Pärast kahurimürinat ja lahingulippude plaginat, pärast struktuuride raginat ja numbriseeriate tumma kaja kostab moodsate ajalooaamatute seest uut vaikset häält – üksikinimese häält" (Tamm 2007: 152). Huvi tõus inimese vastu on kaasa toonud ka küsimused ja poleemika inimese elu käsitlemisest ehk elukirjutuse meetoditest ja eesmärkidest. Sest nagu juba öeldud – ehkki biograafiat on praktiseeritud aastasadu, on selle žanri teoreetiline uurimine viimase ajani sisuliselt puudunud, kuid muutus siiski toimunud või toimumas. Õieti on tähelepanu pööramine biograafiauringutele humanitaar- ja sotsiaalteadustes umbes sajandivahetuse paiku kasvanud koguni sellise määran, et mõned autorid on seda nimetanud „biograafiliseks pöördeks" (Lässig 2004; Annuk 2006a: 21). Kõnekas näide murrangu kohta on näiteks 2000. aastal ilmunud mahuka artiklikogumiku pealkiri „Pööre biograafiliste meetodite poole sotsiaalteaduses" („The Turn to Biographical Methods in Social Science", Chamberlayne, Bornat, Wengraf 2000).

Millised on siis need teemad ja probleemid, mida tänapäeval laialdastes biograafiauurimuslikes arutlustes tõstatatakse? Kui jagada biograafiadiskursus tinglikult kolmeks – biograaf, biograafia subjekt ja tekst,¹¹ siis kõige enam pälvib kriitilist tähelepanu biograafia autor, kelle roll ja tähendus on lõpptulemuse jaoks tõepoolest määrav. Diskuteeritakse autori valikukriteeriumide, eetika, aususe, eneserefleksiooni ning paigutumise üle subjekti suhtes jne. Ent arutelu puudutab ka biograafiat kui tekstilist konstruktsiooni (poleemika märksõnad on siin narratiivsus, koherentsus jm.) ning biograafias kujutatava inimese elu mitmesuguseid tahke (tema minakontseptsiooni, avalikku ja privaatset sfääri jpm.).

⁸ „Die Nachfolge der Biographik, die im 20. Jahrhundert zusammen mit der Ausdrucksästhetik allmählich zerfiel und deren Terrain von der Wissenschaft geräumt wurde, um von der Publizistik okkupiert zu werden, ist der sozial- und wirkungsgeschichtlichen Methode zugefallen, deren ästhetische Prämisse in der Behauptung besteht, daß Musik, um geschichtlich verstanden zu werden, in ihrer gesellschaftlichen Funktion – als Vorgang also, der außer dem Text des Werkes auch dessen Aufführung und Rezeption einschließt – begriffen werden müsse" (Dahlhaus 1977: 46).

⁹ „Das dokumentarische Interesse hat mit dem sozialgeschichtlichen nichts als den negativen Zug gemeinsam, daß es sich auf ästhetische Versenkung in ein Werk als in sich ruhende Struktur nicht einläßt [steht aber im übrigen jenseits der Differenz zwischen dem Funktionalitäts- und dem Autonomieprinzip, denn die Informiertheit, die es sucht, kann sich sowohl auf den sozialen Kontext als auch auf die musikalische Technik richten" (Dahlhaus 1977: 47-48).

¹⁰ „During the past decade, however, historiography has shifted from concentrating on structures and numbers to a cultural history that is sensitive to the individual, the unique, and the non-typical, and thus must bring „people" back into history" (Lässig 2004: 147).

¹¹ See kolmikjaotus on tinglik ja kehtib vaid abivahendina siinses arutluses, sest põhimõtteliselt kuulub biograafiadiskursusesse kindlasti ka lugeja, kelle ootused, tõlgendus ja arusaamad annavad eluloole igal üksikjuhul uued aktsendid ja loovad seda mentaalsel tasandil üha uuesti.

Niisiis on praegusaja biograafiaalase mõttevahetuse spekter avar ning pidevas muutumises. Võtan järgnevalt vaatluse alla sellest vaid mõned aspektid, mis näivad huvitavad ning olulised eelkõige muusikabiograafiate seisukohast ning milles on subjekti, teksti ja autoripositsiooni probleematika tihedalt põimunud.

Muusikabiograafiate **subjekt** läänemaises kultuuriruumis on (olnud) üldiselt erandlik, Juri Lotmani sõnul ühiskonna „ebaisikulisest kollektiivist“ eristuv indiviid, kellel väljakujunenud kultuurinormide ja arusaamade järgi on „õigus biograafiale“ ning sedakaudu „personaalsele esindatusele kollektiivi mälus“ (Lotman 1999a: 365-373).¹²

Esmapilgul võib sellest järeldada, et indiviidi aprioorne määratlemine erandliku isiksusena, kel on „õigus biograafiale“, seab elukirjutuse autorile piirid subjekti valikul ja annab võtme tema kujutamiseks suurmehe või kangelasena. Tegelikult on biograafi valikud siiski vabamad. Äärmuslikul juhul oleks isegi võimalik väljapaistvatest heliloojatest ja muusikapraktikutest kirjutada üksnes kui nn. lihtsatest inimestest, kirjeldades nende igapäevaseid harjumusi, perekonnaelu või veidrusi. Siiski võiks selline lähenemine ja käsitlus jätta tasakaalustamatult varju erandliku rolli, mis loovisiksustel oli ja on oma ajastu muusikaelus, ning eiraks tähendusi ja jälgi, mida nad kultuuri-keskkonnas on jätnud.

„Biograafiaõigusega“ inimeste portreeterimisel seisab elulookirjutaja silmitsi mitme olulise ja keeruka probleemiga. Esimest neist saab käsitada avalikkuse ja privaatsuse skaalal: missuguse pildi on biograafia subjekt endast kujundanud talle lähemate inimeste ja kaugema avalikkuse silmis? Mida ta endast teada annab ning mida varjab? Ühiskonna silmis eriliste inimeste puhul võib küsimuse sõnastada ka nii: kas ja mil määral see isik, keda tunneme avalikult (ajakirjanduse, raadio ja kontserdipraktika kaudu), samastub isikuga, keda biograaf õpib tundma arhiivis töötades - uurides dokumente, kirju, päevikuid ja muid isiklike materjale? Ja mil määral ja moel tohiks biograafia autor oma subjekti (eraelulist) varjupoolt elukirjutuses avaldada? Ühelt poolt tuleb respektierida

seda, mida inimene ise soovis endast teada anda, teisalt jääb isiku portree üksnes avalikule infole tuginedes poolikuks ning selline biograafiakirjutus minetab suuresti oma eesmärgi ja mõtte. See, kuidas autor lahendab teist inimest kujutades tema avaliku ja varjatud pooluse mitmetahulise probleematika, näib sõltuvat peamiselt kirjutaja eetilistest ja moraalistest tõekspidamistest ning samas määrab see suuresti elukirjutuse rõhuasetused ja üldise laadi.

Teine subjekti kujutamise seonduv aktuaalne probleem paistab olevat ajendatud tänapäeva postmodernistlikust ja poststrukturealistlikust diskursusest. Nimelt väidetakse, et inimest ei saa käsitada homogeense isiksusena, sest loomult ei ole ükski indiviid ühtne, autonoomne ega muutumatu. Tema identiteete saab vaadelda kui „mina“ erinevaid, muutuvaid ja omavahel võistlevaid konstruktsioone. Selline „detsentraliseeritud mina“ (*decentered self*) kujuneb välja dünaamilistes välistes suhetevõrgustikes perekonnaga, ühiskondlike ja majanduslike oludega ning ei ole seega kontrollitav ega juhitav üheainsa paradigmaatilise diskursuse poolt (Taylor 2006: 306; 464). Heterogeensest subjekti „minast“ tulenevalt ei ole võimalik ka seesmiselt sidus ja ühtsel loogikal põhinev staatiline biograafiakirjutus.

Samas dikteerib **biograafia kui tekstiline konstruktsioon** autorile just sündmuste loogilise järjestatuse, selge liigenduse ja terviklikkuse „nõuded“. Ohuks võib sealjuures saada asjaolu, et sellise lineaarse tekstiloomelise protsessi tulemusena kandub jutustuse sisemine loogika ja ühtsus (lugeja jaoks) illusoorset ka subjekti „minale“ ja elukäigule, varustades selle niisuguste põhjuse-tagajärje seostega, mis reaalsele elule selle mitmetahulisuses omased ei ole. Just niisugusele illusoorsele sidususele ja lineaarsusele on tähelepanu juhtinud Pierre Bourdieu, kes kirjutas: „Eluloo kirjutamine, elu kujutamine loona, koherentse jutustusena, sündmuste mõtestatud ja kindla suunitlusega järgnevusena võib tähendada järeleandmist retoorilisele illusioonile, eksistentsi tavakujutlusele, mida kogu kirjanduslik traditsioon lakamatult ja jätkuvalt kindlustab“ (Bourdieu 2003: 92). Võimalikuks lahenduseks pakub ta kujutada

¹² Paljud tänapäevased arutlused biograafia subjektist on eemaldunud arusaamast, et eluloo on ära teeninud vaid suurmehed: ka „tavaliste inimeste“ elu väärrib kirjapandud lugu ning inimeste igapäevased tegevused ja harjumused võivad tekstina peegeldada kujukalt oma ajastut. Sotsioloogias ja etnoloogias ongi viimasel ajal kasutatud lähenemisviisi, kus mikrotasandi lood, nn. lihtsate inimeste biograafiad või autobiograafiad, on aluseks üldistustele ja järeldustele ajastu makrotasandi protsesside kohta. Sellesse valdkonda kuulub autobiograafiatest kokku pandud, kolmes osas ilmunud „Eesti rahva elulood“ (2000 ja 2003; koostanud Rutt Hinrikus) jm. väljaanded.

eluloosündmuse „paiknemise ja ümberpaiknemisena” sotsiaalses ruumis, mille puhul on oluline, et biograafia autoril on täpne ja selge ülevaade sotsiaalse ruumi struktuurist (Bourdieu 2003: 99). Praegune diskussioon elukirjutuse meetodite üle on jätkanud Bourdieu kriitikat „biograafilise illusiooni” üle, pakkudes alternatiivina nii mittekronoloogilist elujutust kui ka autori positsiooni ja teksti konstrueerituse „nähtavaks tegemist” ehk kirjutaja „kontrolliva kohalolu” teadvustamist biograafias (Annuk 2006a).

Hoolimata kahtlustest, ohtudest ja puudustest, mis kaasnevad biograafia kui (põhiomadustelt) narratiivse tekstikonstruktsiooniga, järgib enamik uurijaid teise inimese elukäigu kujutamisel siiski kronoloogiaprintsiipi, raamistades biograafiakirjutuse subjekti eludaatumitega ja liigendades teksti nende pöördeliste muutuste järgi, mida ta on tuvastanud uuritava inimese elus. Marek Tamm on nimetanud selliseid minevikupöördeid „täenduslikeks ajahetkedeks” (Tamm 2008: 12) ning Juri Lotman selgitab sedasama „sünnimuse” mõiste abil. Niisiis on kirjutaja ülesanne kindlaks teha ja konstrueerida „sünnimus”, mis tõi kaasa tähendusliku muutuse käsiteldava ajaperioodil või subjekti elus, ja selle abil luua jutustus teise inimese elust, arvestades sealjuures, et biograafina on ta ise paratamatult aheldatud oma aega ja „kultuuritüüpi”, mistõttu oleviku ja mineviku vaatepunkt sünnimusele ei pruugi kattuda.¹³

Kokkuvõtlikult võib siis öelda, et **eluloo autori** roll ja vastutus uuritava inimese eluterviku transformeerimisel narratiivseks tekstiks on erakordselt suur. See seisneb biograafi võimes mõista ja tõlgendada teist „mina” selle komplitseeritud suhtevõrgustikus; oskuses valida ja määrata tähenduslikud ajahetked subjekti elukäigus ning teadmistes ja vilumuses, mis võimaldaksid jäädvustada oma visiooni teisest indiviidist biograafiana, arvestades sealjuures tekstuaalse konstruktsiooni ja keeleloogika reegleid, võimalusi ja piiranguid.

On veel üks omaette teemadering, mis kerkib loovisiksuste, sh. muusikabiograafiate peamiste

subjektide, komponistide eluloo kirjutamisel: nimelt kas ja mil määral on põhjendatud ja võimalik inimese elukäigu ja loomingu vastastikune seostamine ning kas ja kuidas võib helilooja elu heita valgust tema muusikaloomingule. Probleemiga tegelnud uurijad on vastanud neile küsimustele erinevalt. Nagu juba öeldud, suhtus Carl Dahlhaus biograafiatesse kriitiliselt. Selle põhjuseks oli, et ta käsitles elulookirjutust eelkõige oma peamise idee, kunstiteose esteetilise väärtuse kaitsmise positsioonilt ning hindas sellest aspektist tähtsusetuks 19. ja 20. sajandi püüdeid ühendada komponisti biograafiat tema loominguga. Tõepoolest – esteetilise kontemplatsiooni kontekstis ei ole helilooja eluloo tundmine otseselt oluline. Küll aga võib biograafia kirjutamine ja lugemine saada impulsi huvist esteetilise elamuse pakkunud kunstiteose looja isiku vastu. See mõttekäik on leitav ka Dahlhausi arutlustes – „ajalooline teadmus toetub küllalt sageli esteetilisele hinnangule ja vastupidi” (Dahlhaus 1982: 71). Seda teemat on käsitlenud veel Jim Samson (Samson 1992: 1-8) ja Maynard Solomon (Solomon 1988: 101-115). Esimene leiab, et helilooja reaalne elukäik võib puutuda küll loomingusse, kuid äärmiselt komplitseeritud ja keeruliselt tuvastataval viisil.¹⁴ Solomoni esseest „Mõtted biograafiast” („Thoughts on Biography”) näivad mulle olulised kaks mõtet. Esiteks: kunstiteos ja loomeakt sisaldavad nii individuaalset kui ka universaalset poolust. Teose individuaalsuse loovad universaalsete tehniliste vahendite ja stiilielementide originaalne kasutus, aga ka psüühikaga seotu (looja alateadvus ja mentaalsed protsessid). Teiseks: biograaf võib ja peab kindlaks tegema heliloojat suunanud (võimalikud) välised impulsid, näiteks tellimus, esitus- või kirjastusvõimalus, sest tellimus peegeldab ajastu sotsiaalset konteksti ja üldist kultuurielu. Tellimustööna loodud teos näitab ühtlasi, kuidas mõjutavad etteantud piirangud komponisti loomingulist käekirja (Solomon 1988: 111-115).

Seega on loovisiksuse biograafia autor silmitsi keerukate ülesannetega. Ühelt poolt on loomingul otsustav roll ja tähendus uuritava inimese – komponisti – elukäigus ja tema kujunemisel ajastu

¹³ Lotman rõhutab, et ajaloolane otsib sünnimuse tekstidest, mis on juba ise „sünnimuse tõlkeid”, mitte reaalsust. Seega on „sünnimuse kättesaamine” mitmeetapiline dešifreerimisprotsess, mis sõltub allikteksti autorist, ajaloo teksti loojast ja neid mõjutavatest kultuuritüüpidest (Lotman 1999b: 125-130).

¹⁴ Õieti näib Jim Samsoni artikkel olevat suurema metodoloogilise arutluse või süsteemi konspektiivne kokkuvõtte, mistõttu paljud tema mõisted ja mõttekäigud ei ole (mulle) päris mõistetavad. Ilmselt on oluline täpsustus see, et Samson käsitleb loomingut *poiesis*'e tähenduses ning eristab „reaalset” ja „ideaalset” biograafiat, seostades esimest eluga ja teist teoste retseptatsiooniga. Minu arvates tähendab tema termin „ideaalne biograafia” umbes sama, mis biograafiauuringutes kasutatud biomütograafia (Annuk 2006a: 33) või biograafiline müüt (Pekacz 2004: 59). Need tähistavad biograafiat, mille lahutamatuks osaks on müüdid ja kujutlused subjekti kohta.

kultuurilises kontekstis „erakordseks“ indiviidiks. Järelikult on selle tähtsustamine biograafias subjekti adekvaatse representatsiooni aspektist kaheldamatult seaduspärane ja loomulik. Teiselt poolt dikteeriks biograafia kui kronoloogilist printsiipi järgiv tekst justkui vajaduse vaadelda ka teoseid ajalisel teljel, leida sündmused ja pöördelised hetked loomeprotsessis ning seostada neid komponisti elukäiguga. See aga võib osutuda liigselt lihtsustatud vaatlusviisiks. Tõsi - biograaf saab ajaloolistele allikatele toetudes tuvastada helitööde kirjutamisaja ja näidata neile tuginedes loometöö dünaamikat. Samuti on tal võimalus seostada loomingukalendrit muusikaeluga, tuues välja lood, mille komponeerimist on ajendanud mitmesugused tellimused, ja viidata kontserdidatutumite ja esitustele järgnenud arvustuste põhjal tähenduslikele ajahetkedele teoste ettekande- ja retseptisiooniloos. Ent minu arvates on kronoloogiale tuginevas biograafiikirjutuses riskantselt lihtsustav seostada elukäiku otseselt looja n.-ö. sisemise kalendriga - elukirjutuse autor ei suuda ilmselt üheselt ja tõeselt tuvastada, millised olid komponisti enda jaoks tema loojaelu tähenduslikud ajahetked, kas ja millised sündmused ja elamused võisid anda impulsse komponeerimiseks ja millal võis mingi elusündmus transformeeruda keerukate protsesside kaudu loominguks. Teisisõnu, ajalookirjutuse paradigmas konstrueeritud ja liigendatud biograafiatega võib elukäigu ja loomeloo paralleelne esitamine tekitada oma-moodi „biograafilise illusiooni“ ehk kujundada liiglihtsad põhjuse-tagajärje seosed n.-ö. reaalse elukäigu ja loominguloo vahel.

Muusikabiograafiikirjutusest tänapäeva Eestis

Sarnaselt muude valdkondadega on ka muusikutest viimastel aastatel avaldatud suhteliselt palju elulugusid. Võrreldes varasemaga, mil biograafiat näisid väärivat põhiliselt komponistid, on subjektide ring nüüdseks laienenud mõnede tegevmuusikute elu jäädvustamistega (Neeme Järvi, Heino Kaljuste, Helju Tauk, Bruno Lukk jt.¹⁵), nõukogudeaegsete lühibiograafia-brošüüride asemel avaldatakse märksa mahukamaid käsitlusi, vaadeldavate teemade ring on avardunud ning käsitlusviisilt on elulookirjutuses täheldatavad mitmed erinevad suundumused. Toongi siinkohal välja mõned (tinglikud ja subjektiivsed) jaotused praegusaegsest eesti elukirjutusest.

Kõigepealt: ilmunud on n.-ö. mitmehäälselt loodud portreed, näiteks „Ansambli olemine“ Helju Taugist (2005), „Veljo Tormis: jonnist pärast heliloojaks“ Veljo Tormisest (2000), „Tundeline teekond“ Eino Tambergist (2005), „Elu ja helid“ Ester Mägist (2008), „Helilooja Jaan Rääts“ (2008) jm. Need on ülevaated, milles loovisiku karakter kujundatakse suures osas erinevate inimeste muljete ja hinnangute kaudu, kelle seas on tähtsaim mäletaja memuaaride või intervjuu kaudu end avav biograafia subjekt ise. Selline erinevatest vaatekohtadest nähtud elukäik, isik ja teda ümbritsev kultuurikeskkond muutub paljutahuliselt elusaks ja detailirohkeks. Kui aga küsida, kes ja mil kombel on kõnealuste elukirjutuste biograaf, siis võiks sellena käsitada esmalt koostajat-toimetajat, kes oma valikute (keda küsitleda, mida küsida) ja rõhuasetustega (millises võtmes ja suundumuses subjekti portreerida) määrab oluliselt lõpptulemuse. Samas on sellise biograafia kaasautor kaheldamatult ka subjekt ise, kes enamikel juhtudel saab osaleda „autobiograafilise kohalolu“ ja valmiva portree kujundamisel suurema või väiksema määrga.

Veelgi tähtsam on eluloo subjekti roll käsitlustes, mida võiks kokkuleppeliselt nimetada „autobiograafilisteks biograafiateks“. Nende puhul on tegemist elulugudega, mida heliloojad on ise intervjuude või loengute käigus jutustanud ning mille biograaf on üles kirjutanud ning varustanud rohkete täpsustuse ja täiendustega ajalooallikatest, kommentaaridega kõneks olnud isikute ja sündmuste kohta, väljavõtetega mõnedest teiste autorite kirjutistest, andmetega teoste esitustest jms. Niisugused raamatud ilmusid näiteks Eino Tambergist „Elamine kui loominguline aine“ (2005; koostanud ja vestelnud Virve Normet) ning mõneti kuulub samasse valdkonda ka „Lauldud sõna“ (2000), kus Veljo Tormise kümme Tartu Ülikoolis peetud loengut vormistas tervikku Urve Lippus. Pea kõigi eelnimetatud raamatute autorina on sealjuures kirjas heliloojad - Eino Tamberg, Ester Mägi ja Veljo Tormis. Minu meelest tõstatavad need näited mõned põhimõttelised küsimused biograafia žanri piiritlemisest, teksti konstrueerimisest ning autorist ja tema funktsioonist - kui biograafia on autorikontseptsiooni alusel kirjutatud sidus jutustus, siis ei saa ühtegi eelnimetatud teksti käsitada ei puhtakujulise biograafia ega autobiograafiana. Kui aga biograafia ülesandeks

¹⁵ Kõigi siin ja edaspidi nimetatud biograafiliste käsitluste täpsed andmed (autor, pealkiri, väljaandmiskoht ja -aeg) on toodud artikli lõpul olevas kirjandusloetelus.

pidada subjekti ja tema elukäigu paljuseoselist, võimalikult ammendavat avamist, on eeltoodud raamatud huvitavad elukirjutused, mis sealjuures on akadeemilisele biograafiales omaselt varustatud allikaviidetega.

Teist tinglikku alajaotust eesti praeguses muusika-biograafiakirjutuses võiks nimetada teosekeskseks käsitluseks. Kõige selgemalt paigutub sinna Eesti Muusika Infokeskuse (EMIK) 2009. aasta väljaanne „Kaheksa portreed. Eesti heliloojad 1”, milles on peamiselt helitööde kirjelduste, taustalugude ja analüüside kaudu kujundatud pilt aktiivses loomeas komponistidest Galina Grigorjevast, Tõnis Kaumannist, Tõnu Kõrvitsast, Märt-Matis Lillest, Jüri Reinverest, Toivo Tulevist, Helena Tulvest ja Mari Vihmandist. Kogumiku eesmärgi on selle toimetaja ja üks autoritest Evi Arujärv sõnastanud nii: „Tekste ühendab kaks olulist läbivat põhimõtet: iga loomingulise portree telje loob helilooja valik oma teostest, mida ta peab mingil põhjusel oluliseks, ning igasse teksti on põimitud heliloojaga spetsiaalselt raamatu jaoks läbi viidud intervjuu, milles avanevad muusika kirjutamise praktiline külg, intellektuaalsed ja metafüüsilised ajendid ning avaramgi eluvaade” (Arujärv 2009: 5). Teosekeskse vaatluse aspektist on „Kaheksa portreed” mõtteliseks järeltulijaks ja edasiarenduseks 1970. aastast hajusalt ilmuma hakanud artiklikogumikele („Kuu eesti tänase muusika loojat”, 1970; „Kaheksa eesti tänase muusika loojat”, 1979 ja kaks „Eesti tänase muusika loojaid”, ilmunud 1985 ja 1992), kus rõhk oli 2009. aasta kogumiku vaatlusviisiga võrreldes veelgi tugevamalt asetatud helitööde stiilialaülesile ja teoreetilisele käsitlusele.

Kolmanda alajaotusena eesti muusikabiograafiakirjutuses toon välja kirjutised, mis oma subjekti valikult ja meetodilt on võrdlemisi traditsioonilised. Need on ühe autori ettekujutusel ja kontseptsioonil põhinevad käsitlused väljapaistvatest komponistidest ja muusikaelu edendajatest, milles biograaf näitab subjekti elukäiku suhestatuna kultuurielulise kontekstiga ning püüab välja tuua tema isiksuslikku ja loomingulist eripära. Sellesse valdkonda kuulub neli üsna väikesemahulist raamatut sarjast „Eesti muusikaklassika” (EMIK-i väljaanded, ilm. 2003-2005) eesti- ja ingliskeelse tekstiga, mille juures on CD helitööde valikuga; samuti Vardo Rumesseni „Varjus ja valguses. Eduard Oja” (2007), siinkirjutaja „Cyrillus Kreek ja Eesti muusikaelu” (2010) ja üksikud muud elulood. Nimetatud biograafiate eelkäijaks võib

(mõnede mõõndustega) pidada 1960. aastatel alguse saanud ENSV Heliloojate Liidu ettevõtmist, mille siht oli suhteliselt lihtsas keeles kirjutatud lühilugude kaudu (esma)tutvustada laiemale lugejaskonnale eesti komponiste. Mõned tollastest biograafiatest ilmusid (mini)sarjadena: viiest brošüürist koosnes „Eesti heliloojad” (Artur Vahteri „Gustav Ernesaks” 1959 ja „Aleksander Läte” 1963, Helga Tõnsoni „Adolf Vedro” 1963, Karl Leichter „Mart Saar” 1964, Riho Pätsi „Rudolf Tobias” 1968), pikemaajalisem jätkväljaanne oli „... sõnas ja pildis” (nt. „Heino Eller sõnas ja pildis” 1967, „Juhan Simm sõnas ja pildis” 1975, „Riho Päts sõnas ja pildis” 1981 jm.). Kuna nende elulugude peamine eesmärk ja ülesanne oli esitleda subjekte kui tähelepanu väärivaid heliloojaid, siis määras see ka autorite lähenemisnurga ja positsiooni. Elulooujutustus kujunes komponistiks kasvamise looks, kus teosed ja nende käsitlus on (vähimisi või sõnastatuna) selle protsessi osa ning lugejaile joonistus samm-sammult välja suure looja, vahel ka peaaegu täiusliku indiviidi portree. Mõistagi sõltusid rõhuasetused ja detailid teataval määral biograafia autorist, tema oskustest ja valikutest, kuid veelgi rohkem nõukogude aja ideoloogilisest kontekstist, mis võimaldas käsitleda vaid piiratud teemasid ning väljapaistva isiku elukäiku tuli näidata põhijoontes selge ja ladusa, lineaarselt kulgeva tervikuna. Ehkki üldiselt on nn. traditsiooniline lähenemine elulooujutustusele ja selle subjektile olnud siinses muusikabiograafiakirjutuses kõige levinum ja ajaliselt püsivam, on küsimuste ring praegu määratult avardunud nii üksikindiviidi kui tema kultuurilise ja poliitilise konteksti käsitlemiseks. Kangelasliku karakterikujutuse asemel saab näidata teist inimest tema inimlikus vastuolulisuses ja suhete keerukuses. Loomingulise portree väljajoonistamiseks on võimalik kasutada ka neid ajalooallikaid ja -fakte (näiteks komponisti vaimulikkust või n.-ö. poliitiliselt suunatud muusikat või uuritava isiku tegevust kirikus jms.), mis varem olid varjatud. Mineviku, eriti nõukogude aja (milles enamik praegustest biograafiasubjektidest tegutses) sotsiaalset, poliitilist ja ideoloogilist tausta saab kirjeldada tõese(ma)lt jne. Näib, et nüüd, kui ajalooallikad on kättesaadavad, infolevik piiramatult ning igaühel võimalus ja (näiline) vabadus küsida, kirjutada ja avaldada mis tahes tekste, on biograafi isiklik vastutus tööpooldest suur. Eelkõige sõltubki lõpptulemus - jutustus teise inimese elust - selle autori eetilistest ja moraalsetest arusaamadest, tahtest ja oskusest mõista ja tõlgendada minevikku ja teist inimest ning kirjutamisvilumustest.

KIRJANDUS

- Adler**, Guido 1885. Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft. – *Vierteljahresschrift für Musikwissenschaft*, 1, S. 5-20.
- Annuk**, Eve 2006a. *Ilmi Kolla ja tema aeg. Biograafilise lähenemisviisi võimalusi Nõukogude aja uurimise kontekstis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Annuk**, Eve 2006b. Uurija rollist ja eetikast biograafilise uurimise kontekstis Ilmi Kolla kirjavahetuse näitel. – *Võim ja kultuur 2*. Koost. ja toim. Mare Kõiva, Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti kultuuriloo ja folkloristika keskus.
- Arujärv**, Evi, Maarja Kasema, Tiina Mattisen 2008. *Helilooja Jaan Rääts*. Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus.
- Arujärv**, Evi 2009. Sissejuhatuseks. – *Kaheksa portreed. Eesti heliloojad 1*. Koost. ja toim. Evi Arujärv, Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus, lk. 4-5.
- Arujärv**, Evi (koost, toim.) 2009. *Kaheksa portreed. Eesti heliloojad 1*. Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus.
- Bourdieu**, Pierre 2003. Biograafiline illusioon. – *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tõlk. Leena Tomasberg, Tallinn: Tänapäev, lk. 90-100.
- Chamberlayne**, Prue, Joanna Bornat, Tom Wengraf (eds.) 2000. *The Turn to Biographical Methods in Social Science: Comparative Issues and Examples*. London; New York: Routledge.
- Dahlhaus**, Carl 1977. *Grundlagen der Musikgeschichte*. Köln: Hans Gerig.
- Dahlhaus**, Carl 1982. *Esthetics of Music*. Transl. by William W. Austin, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlhaus**, Carl 1983. *Foundations of Music History*. Transl. by J. B. Robinson, Cambridge: Cambridge University Press.
- Danuser**, Hermann 1990. Biographik und musikalische Hermeneutik: Zum Verhältnis zweier Disziplinen der Musikwissenschaft. – *Festschrift Rudolf Stephan zum 65. Geburtstag*. Hrsg. von Josef Kuckertz, Laaber: Laaber-Verlag, S. 571-601.
- Jolly**, Margaretta (ed.) 2001. *Encyclopedia of life writing: autobiographical and biographical forms 1*. London; Chicago: Fitzroy Dearborn.
- Kalmet**, Maimo (koost.) 2005. *Heino Kaljuste kestev elu*. [Tallinn:] SA Lootsi Koda.
- Kiin**, Sirje 2009. *Marie Under. Elu, luuletaja identiteet ja teoste vastuvõtt*. Tallinn: Tänapäev.
- Kolk**, Katre, Krista Parve, Priit Kuusk 2007. *Neeme Järvi: kunstniku elu / the maestro's touch*. Idee ja kontseptsioon: Sirje Endre, Tallinn: SE&JS.
- Kolk**, Madis, Tiina Mattisen (koost. ja toim.) 2005. *Ansambli olemine: Helju Tauk 75*. Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus.
- Kuusk**, Priit (koost.) 2000. *Veljo Tormis: jonnipärast heliloojaks!* Toim. Elo Lutsepp, Endla Hint, Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus.
- Kõlar**, Anu 2010. *Cyrrillus Kreek ja Eesti muusika-elu*. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia Väitekirjad 5, Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia.
- Lenneberg**, Hans 1988. *Witnesses and Scholars. Studies in Musical Biography*. New York: Gordon and Breach.
- Lilje**, Maia (koost.) 2009. *Meistri haare: meenutusi Bruno Lukist*. Tallinn: Eesti Klaveriõpetajate Ühing.
- Lotman**, Juri 1999a. Õigus biograafiale. Teksti ja autori isiksuse tüpoloogilisest suhestatusest. – *Kultuurisemiootika. Tekst-kirjandus-kultuur*. Tallinn: Olion, lk. 365-385.
- Lotman**, Juri 1999b. Jumala tahe või hasartmäng? Seaduspärane ja juhuslik ajaloo protsessis. – *Semiosfäär*. Koost. Kajar Pruul, Tallinn: Vagabund, lk. 124-137.
- Lässig**, Simone 2004. Toward a Biographical Turn? Biography in Modern Historiography – Modern Historiography in Biography. – *German Historical Institute Bulletin*, 35 (Fall 2004), pp. 147-155.
- Mägi**, Ester 2008. *Elu ja helid*. Tekstide autorid: Evi Arujärv (looming), Tiia Järg (intervjuu), Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus.
- Normet**, Virve (koost. ja vestelnud) 2005. *Eino Tamberg: elamine kui loominguline aine*. Toim. Maris Makko, Tallinn: Tänapäev.
- Pekacz**, Jolanta T. 2004. Memory, History and Meaning: Musical Biography and its Discontents. – *Journal of Musicological Research*, vol. 23, no. 1, pp. 39-80.
- Rumessen**, Vardo 2007. *Varjus ja valguses. Eduard Oja*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Samson**, Jim 1992. Myth and reality: a biographical introduction. – *The Cambridge Companion to Chopin*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-8.
- Solomon**, Maynard 1988. Thoughts on Biography. – *Beethoven Essays*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, pp. 101-115.
- Solomon**, Maynard 2001. Biography. – *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Vol. 3, ed. by Stanley Sadie, London: Macmillan Publishers Limited, pp. 598-601.

Tamberg, Eino 2005. *Tundeline teekond*.

Koost. ja toim. Kaja Irjas, Tallinn: Eesti Muusika Infokeskus.

Tamm, Marek 2005. Kuidas kirjutatakse elulugu. - *Sirp*, 11.03.

Tamm, Marek 2007. Subjekti tagasipöördumine: Georges Duby [Järelsõna]. - Georges Duby *Guillaume le Maréchal, ehk, Maailma parim rüütel*. Tlk. Lore Listra, toim. Henno Rajandi, Tallinn: Varrak, lk. 152-165.

Tamm, Marek 2008. Aeg, lugu ja ajalugu. Kuidas kasutavad ajaloolased aega. - *Ajalookirjutaja aeg* - *Aetas Historicorum*. Koost. Piret Lotman,

toim. Siiri Lauk, Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, lk. 7-21.

Tarand, Mari 2008. *Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniga*. Tartu: Ilmamaa.

Taylor, Charles 2006. *Sources of the Self: Making of the Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tormis, Veljo 2000. *Lauldud sõna*. Lindistuste ja märkmete järgi üles kirjutanud Urve Lippus, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Viller, Jaak 2009. *Kandiline Kaarel Ird. Dokumente ja kommentaare*. Tallinn: Eesti Teatriliit.

Thoughts on Biography as a Research Problem with a Look at Current Estonian Music Biography

Anu Kõlar

The biography has been one of the most popular genres in Estonian literature during the recent decades. At the same time there are few cases where the biographer reveals her/his theoretical ideas of writing the life of another. And there are very few special critical studies focused on biography as a scholarly problem either in Estonian literary studies or in musicology.

The purpose of this article is to give a brief survey of the history of music biography, discuss some new approaches to writing musical lives and to look at the state of current Estonian music biographies.

The history of Western music biography as an academic discipline dates back to the middle of the 18th century. Starting from the middle of the 19th century, we find a series of monumental documentary biographies of the famous composers. On the other hand, a lot of fictional biographies were published for popular audiences in this time period as well. In the age of musicology the writing of composers' biographies was influenced for a long time by two prominent musicologists, namely Guido Adler (since 1885) and Carl Dahlhaus (since the 1970s), whose opinion of biography as a musicological genre was very low for different reasons. A heightened interest in biography emerged only in the late 20th century. Recent years have seen a lot of new approaches, and new problems have been placed on biography as a research problem. Among these were questions about biography as a narrative form (how to construct a chronologically ordered text while avoiding linearity in portraying the other's life), about the role and the task of the biographer (how he or she can choose and interpret facts of an individual's life - a question which is implicitly connected to the author's ethics and morality), etc. One of central problems in the case of composer's biography was/is this: how and whether the person's life can be connected to the musical output - in other words, could the biography seek to illuminate the life of a composer in order to explain his works?

Generally speaking, in today's Estonian music biographies we can find three different tendencies in writing lives. The first one is a so-called polyphonically constructed portrait of an outstanding composer or musician: into one biographical publication the biographer draws together memories, interviews with several people, fragments from letters, concert reviews and so on. The second subdivision in writing lives is an "autobiographical biography": a large-scale interview with the composer with detailed specification, written by the questioner (or biographer?). The third branch in writing lives is the traditional biography: the author imprints his/her imagination of the other person (usually a great composer) in narrative form. Sometimes the accent is clearly on compositions (on musical analysis), at other times it is on the composer's life events and his/her social and historical nexus. The roots of this traditional biography are to be found in the music biographies of the early 1960s, but today's problems, questions and accents are much more diverse and far wider than those of the biographical works of Soviet Estonian.